

Introduccion

I. - L'ENCASTRE GEOGRAFIC

En parlant de Lengadòc, nos referissèm, non pas a la província reiala de l'ancien regim, mas puslèu al grop de païses qu'emplegan los parlars lengadocians. Es atal qu'anexam al nòstre domeni: Agenés, Carcin, Roèrgue, Orlhagués e país de Fois, e que ne trasèm Velai, Vivarés e país de Nimes e d'Usès*.

* Convendriá d'i ajustar encara los parlars del Peirigòrd meridional (Brageirac e Sarlat) que presentan los caractèrs distinctius del lengadocian.

Aquel vast airal enclau aproximativament onze departiments: Lausèra, Avairon,Òlt,Òlt e Garona, Tarn e Garona, Tarn, Nauta Garona, Aude, Arièja, Erau e Gard. Cal i ajustar una part de Cantal, de Gironda e de Pirenèus Orientals, e ne distraire una part d'Òlt e Garona, Tarn e Garona, Nauta Garona, Arièja e Gard. Aquò representa almens 3,500.000 abitants sus un total d'unis dètz milions d'ccitans cispirenencs. Lo dialècte lengadocian constituís donc la mai poderosa unitat linguistica de la Tèrra d'Òc.

Aquela unitat resulta de la configuracion geografica de la província entre Ròse, Garona, Mediterranèa, Pirenèus e Massís septentrional. Suls penjals meridionals d'aquel Massís, isolats del Nòrd pels Monts d'Auvèrnha e de la Margarida, los païses de cantonament (Orlhagués, Gavaudan, Roèrgue, Cevenas, Naut Carcin e Albigés) se religan estreitament per las vals de Tarn, d'Òlt e de lors afluents cap a Garona, e per las vals de Gard e d'Erau cap a la mar, als païses de passatge (Nimesenc, Montpelhierenc, Biterrés, Narbonés, Carcassés, Lauragués, Tolosan, Bas Carcin e Agenés), que s'escalonan de Ròse a Garona per la planura estreita del ribairés mediterraneu, la val inferiora d'Aude e de son affluent Fresquèl e lo còl de Naurosa. De pariva faïçon, las nautas vals d'Aude e d'Arièja embrançan Rasés amb Carcassés e lo país de Fois amb Tolosan.

L'interdependéncia d'aquels terraires es la consequéncia d'aquela disposicion fisica. De Narbona a Carcassona, se crosan los vièlhs camins que, despuèi los temps de la preïstòria, meton en relacion las tèrras ibericas de Catalonha amb Provença e lo Massís septentrional, lo bacin de Ròse amb lo de Garona. La sofraita d'un grand centre de convergéncia es estada parcialament suplida per aquels ligams geografics que, de tot temps, an solidarizat las tèrras lengadocianas. Per dessus las varietats geologicas e etnicas, Lengadòc a congregat e servat una vida comuna tant e mai que cap d'autre país natural. De mai, sa situacion l'a gandit pendent de longs sègles de las influéncias racicas e linguisticas vengudas del Nòrd. Aquestas l'an pogut aténher que sedaçadas e amortidas a través Provença a l'Est e Lemosin al Nord-Oèst.

II. - LOS PÒBLES PRIMITIUS

Es pas tròp s'aventurar de dire que l'òssa montanhenc d'ccitània a favorizat la fixacion e la permanéncia de las raças preïstòricas. Los limits de la lenga d'Òil e de la lenga d'Òc mòstran clarament lo ròtle jogat pel sistèma orografic dins la conservacion dels pòbles meridionals. Al Nòrd d'aquel limit, los envasidors balajan literalament las poblacions: al Sud, al contrari, pòdon penetrar que per infiltracion e barreja amb los autoctòns.

A la fin de l'epòca neolitica e a la del bronze, los dos penjals dels Pirenèus veson se desvolopar una cultura pròpria, aquela del pòble pirenenc que correspond a la civilizacion megalitica, dont los Basques serián los darrièrs representants. Segon Bosch i Gimpera e Serra Ràfols, sas manifestacions s'espandisson dels Pirenèus catalans al Massís septentrional e, al delà de Ròse, fins als Alps Maritims. Los envasidors venguts d'Àfrica o d'Àsia pòran s'i barrejar, mas arribaràn pas jamai a obliterar aquel primièr fons racial.

Demest aquestis, los escrivans de l'antiquitat senhalan los Ligurs, d'origina mal coneguda, que, vèrs lo segond millenari abans Jèsus Crist, ocupèron l'Euròpa occidentala per se cantonar pus tard dins los Alps de Provença. Correspondon dins nòstras regions a l'edat del bronze. Prèp de onze cents ans après, los primièrs Cèltas s'infiltran dins las tèrras occitanas e i pòrtan la cultura halstadiana del fèr. Cap a l'an 500 abans Jèsus Crist, los Ibèrs d'origina ispanò-africana caminan lo long del litoral mediterraneu per s'arrestar a Ròse.

Dins aquel periòde, los pòbles mediterraneus pòrtan lo bronze als nòstres aujòls. Del sègle VI al sègle III abans Jèsus Crist, l'influéncia grèca prend un grand desvolopament sul ribairés lengadocian amb la fondacion d'Agde e probablament del pòrt de Vendres. Los Ibèrs e los Ligurs s'ellenizan prigondament. Las excavacions de Montlaurés còsta Narbona e aquelas d'Enseruna prèp de Besièrs ne son d'irrecusables testimònis.

A la fin d'aquela pontannada, cap a l'acabament del sègle IV abans Jèsus Crist, una novèla onzada celtica, aquela dels Galleses apareis dins nòstre terrador. Los Vòlcas arecomics s'establisson sul litoral, mentre que los Vòlcas tectosags ocupan lo país naut amb Tolosa. Darrièr elis, trobam los Elvians en Vivarés, los Velaus en Velai, los Gabals en Gavaudan, los Rutèns en Albigés e Roèrgue, los Cadurcs en Carcin, los Nitiobrigs en Agenés.

D'aquí enlà, la fisionomia del país lengadocian es definitivament fixada. L'egemonia dels Vòlcas suls petits pòbles anteriors: autoctòns, Ligurs o Ibèrs, escapola lo primièr ensag d'unitat politica e linguistica. Mas es pas negable qu'aquela dominacion suprimiguèt pas grand causa de l'organizacion primitiva e que la gallicizacion de Lengadòc, sobretot dins los Pirenèus audencs e ariegeses e lo Massís septentrional, foguèt superficiala. m es luènh de l'istòria oficiala qu'a elevat al reng d'un dògma l'origina gallesa de tots los abitants de l'Estat francés. Aquestis foguèron mai que mai una aristocracia guerrièra inferiora en nombre. La conquista gallesa cambièt pas mai la raça occitana que la conquista francesa al sègle XIII.

III.- LA CONQUISTA ROMANA

L'arribada dels Romans, cobeses de s'assegurar una via terrèstra de comunicacion amb la Tarraconesa, trebolèt fort pauc l'estat de causas creat per l'installacion dels Galleses. La cultura latina se substituiguèt simplament a la cultura grèca. Los Vòlcas foguèron d'en primièr de pòbles federats, servant lor govèrn e lor lenga. Las divisions en civitates, pagi e vici gardan l'emòtle primitiu. Cal notar que lo primièr traçat de la província romana seguís en gròs los confinhs lengadocians. Dins aquel primièr periòde, la gallicizacion de Lengadòc e mai de Catalonha fa de notables progrèsses. N'es una pròva lo desvolopament dels toponims mixtes gallò-latins dins aquelas regions (formas en -acos e -oialos).

Las tres principalas ciutats de Nimes, Narbona e Tolosa foguèron los tres centres d'irradiacion de la civilizacion de Roma. Es d'aquelas vilas que partissían los camins de penetracion dins las regions vesinas: de Narbona a Tolosa, de Tolosa vèrs Agenés, Carcin e Albigés; de Nimes cap a Gavaudan, Roèrgue e Auvèrnha.

La personalitat del Lengadòc futur se precisa de mai en mai e ajusta de caracteristicas novèlas a las ancianas per se diferenciar del rèsta de Gallia. Quand l'emperador Dioclecian modifica la reparticion de las províncias, la Narbonesa es reduïta gaireben exactament als limits lengadocians, e aquò fins a las invasions.

IV. - LOS BARBARS E LA FEUDALITAT

Al sègle cinquen, la fondacion d'un Estat visigotic contribuís a destacar encara mai las tèrras lengadocianas de la Gallia del Nòrd per las aparentar amb las tèrras ispanicas en fortificant la comunitat de cultura romana de la Narbonesa e de la Tarraconesa.

Un pauc pus tard, jos los Carolingians, las colonias dels hispani fugitius davant l'invasion musulmana que venguèron s'establir en Lengadòc, e la part majora presa pels Lengadocians dins la reconquista de Catalonha contribuiguèron a ressarrar aquels antics ligams.

La creacion del reialme d'Aquitània e l'organizacion especiala de la marca de Septimània meton en evidéncia las tendéncias autonomicas dels nòstres aujòls durant aquels temps escurs e trebolats. Mas es a la dinastia dels comtes de Tolosa que conven d'atribuir lo principal ròtle dins l'unificacion dels terradors lengadocians del sègle IX al sègle XIII. Dins aquel long espaci, l'autoritat de la familha tolosenca s'afortís mai o mens dirèctament d'Agenés en Provença e d'Auvèrnha al país de Fois. Los reis de París sèrvan tant solament una sobeiranetat nominala desprovesida de tota eficacitat practica. Dins lo meteís periòde, los comtes de Barcelona, puèi reis d'Aragon, penètran successivament, en 1067, dins lo comtat de Carcassona; en 1112, dins lo comtat de Provença e las viscomtats de Milhau e de Gavaudan; enfin, a la velha de la Crosada Albigesa, devenon senhors de Montpelhièr.

Las doas dinastias occitanas luchan per la supremacia: calguèt la Crosada per entrepachar la constitucion definitiva d'un Estat occitan escapolat parallèlament a Barcelona e a Tolosa. Los pòbles d'Òc avián una lenga dotada d'un prestigi internacional, un estat social pròpri, una literatura e un art originals: lor manquèt solament l'organizacion estatala per defendre aquel patrimòni.

V. -FORMACION DEL LENGADOCIAN

Los elements etnics qu'an constituït lo pòble occitan explican la formacion de doas lengas distinctas al Nòrd e al Miègjorn de Gallia. La França septentrionala presenta una fòrta predominància d'elements galleses e francs, dementre que la França del Miègjorn possedis en pròpri un fons ligur, ibèr e visigòtic absent al Nòrd. Cal téner encara compte de las raças neolíticas qu'an pogut subsistir dins las regions escalabrosas dels Alps, del Massís septentrional e dels Pirenèus plan melhor que dins las planuras obèrtas de la França d'Òil. Enfin, cal pas demembrar qu' occitània, despuèi las epòcas mai luènhas, es estada penetrada per las civilizacions mediterranencas e particularament per las culturas grèca e latina.

Après las invasions, lo latin evoluis e s'altèra rapidament per se diferenciar a l'aflat del substrat etnic, de la situacion geografica e de l'estat politic. Lo francés sembla s'èsser desgatjat primier, l'occitan lo sièc un pauc pus tard. Vèrs lo sègle IX, podèm constatar l'existéncia de la lenga d'Òc als mots e fragments de frasa escampilhats demest lo latin de las cartas. Lo tèxt literari mai ancian, vertadièrament lengadocian, la Cançon de Santa Fe d'Agen, es atribuït pels melhors jutges al segond tèrç del sègle XI.

Malgrat l'estreita parentat racica de tosas las poblacions d'Occitània, lo complex etnic ligurò-iberò-celtò-germanic, superpausat al fons preïstoric, es pas identic sus tots los punts. Avèm aquí lo principal factor de la formacion dels dialèctes e parlars occitans. L'element ligur domina en Provença, l'ibèr en Catalonha e Gasconha. Las províncias septentrionalas (Lemosin, Bassa Auvèrnha, Delfinat) son estadas las pus expausadas a l'infiltracion dels elements celtò-francs, mentre que Lengadòc presenta una mescla mai equilibrada.

Dins lo grop lingüistic occitanò-romanç, tre las originas, lo gascon e lo catalan apareisson netament diferenciats. La familha provençala presenta ja qualques diferéncias a l'epòca classica qu'an anat en creissent fins a l'epòca modèrna.

Las regions nòrd-occitanas expausadas a la pression continua de la França d'Òil, sobretot a l'Oèst, país de planas obèrtas, an vist nòstra lenga recular dins las Charentes al profièit del francés. D'autre biais, aquela accion a precipitat l'evolucion fonetica e alterat lo vocabulari. Dèu lo sègle XIV, los redactors de las Flors del Gay Saber podían criticar lo lemosin quar en Lemozi ditz hom granre de mots estranhs, biaysatz, trencatz e mal pauczatz que ges per aquo quar son dig en Lemozi, no los aparia hom en dictatz (Ed. Gatien Arnoult, t. II, p. 484).

De son costat, lo provençal pròpriament dit, alandat als corrents franceses, que davalan per la val de Ròse, e a las influéncias mediterranencas, presenta vèrs la meteissa epòca las primièras traças de las evolucions foneticas que lo caracterizan, e una vertadièra invasion de tèrmes estrangiers. Ramon Ferat, autor provençal de la fin del sègle XIII, crenhiá d'èsser pas comprés:

«Car ma lenga non es
De dreg proensalés.»

Lo bas auvernhat e lo delfinés an talemant sofèrt d'aquelas accions perturbatrisas que son pas aisidament compredors pels autres Occitans.

Al contrari, lo lengadocian, protegit per una cinta ininterrompuda d'autres dialèctes occitans e plaçat d'esquinas contra un massís montanhós, es demorat a l'abric dels grands corrents de circulacion e a pogut defugir tota contaminacion. Son airal es estat reduït solament en Velai e Vivarés que se son destacats del tipe lengadocian normal, e dins lo país de Nimes que s'es literalament provençalizat a una epòca modèrna.

La relativa unitat del dialècte es deguda als ligams geografics estudiats pus naut qu'unisson los terradors diversés e als païses de passatge de Ròse a Garona, qu'an obrat coma centre. D'autre biais, la dominacion politica dels comtes de Tolosa e l'importància de lor capitala an jogat un ròtle unificador de primier orde durant los sègles de formacion de la lenga.

Los parlars lengadocians an, çà que la, de luènas originas: se son constituïts al torn d'antics centres successivament preceltics, galleses, gallò-romans, feudals, episcopals o pus simplement comercials, qu'à travèrs las vicissituds de l'istòria an servat lor personalitat. An obrat per irradiacion en unificant mai o mens eficaçament lo parlar de lor ròdol. Lo maximum de diferenciacion es estat atench dins los païses de cantonament del Massís septentrional e dels Pirenèus, lo minimum dins los païses de passatge del ribairés de la mar, del còl de Naurosa e de la val garonèna.

VI. -CARACTÈRS E CLASSIFICACION DELS PARLARS LENGADOCIANS

Òm pòt definir una lenga, un dialècte o un parlar: un grop de parlars naturals que possedisson un cèrt nombre de caractèrs comuns. La lenga, lo dialècte e lo parlar diferisson solament pel nombre e la valor d'aquels caractèrs. Los limits que separan aquelas unitats lingüísticas son formats per una zòna d'expandida variabla, dins la quala los caractèrs distintius son entremalhats.

Dins la formacion d'aquelas unitats an jogat un ròtle preponderant l'encastre geogràfic, lo mitan ènic e l'istòria politica o economica.

Aquò dit, anam ensajar de caracterizar lo lengadocian per comparason amb los autres dialèctes o lengas que lo rodejan.

1) Lo lengadocian diferís del **catalan**:

- a) Per la prononciacion francesa de u (ū) allòc de u espanhòl en catalan: leng. madur; cat. madur.
- b) Per la diftongacion de e, o obèrts latins en iè, uò, uè contra i, u en catalan: leng. sièja, uèlh; cat. sitja, ull.
- c) Per la persisténcia del diftong ai reduït a ei, puèi e en catalan: leng. fait; cat. fet.
- d) Per la conservacion del diftong au latin reduït a o en catalan: leng. caul; cat. col.
- e) Per la persisténcia de la sibilanta sonòra inter vocalica z que s'esfaça en catalan abans l'accent: leng. posal; cat. poal.
- f) Per l'amudiment de d intervocalic final del latin contra sa conservacion jos forma de u en catalan: leng. pè; cat. peu.
- g) Per la persisténcia de tz final que se vocaliza en u en catalan: leng. disètz, patz; cat. dieu, pau.
- h) Per la reduccion de ll e nn latins intervocalics a l, n correspondent a lh, ny (lh, nh) en catalan: leng. bèla, cana; cat. bella, canya.
- i) Per la conservacion dels grops mb, nd reduïts a m, n en catalan: leng. comba, benda; cat. coma, bena.
- j) Per la reduccion dels grops kw, gw latins o germanics en k, g conservats en catalan: leng. quatre (catre), gardar; cat. quatre, guardar.
- l) Per la conservacion de l inicial palatalizat en ll (lh) en catalan: leng. luna; cat. lluna.

2) Lo lengadocian se separa del **gascon**:

- a) Per la persisténcia del diftong ai reduït a èi en gascon: leng. lait; gasc. lèit.
- b) Per la conservacion de f tresmudat en h aspirada en gascon: leng. forn, flor; gasc. horn, hlor.
- c) Per la reduccion de ll latin intervocalic o final a l contra r e t o th en gascon: leng. aquela, aquel; gasc. aquera, aqueth.
- d) Per la persisténcia de n intervocalic amudit en gascon: leng. luna; gasc. lua.
- e) Per la conservacion dels grops mb, nd reduïts a m, n en gascon: leng. camba, landa; gasc. cama, lana.
- f) Per la persisténcia dels grops br, dr, tr reduïts a b, d, t en gascon: leng. lèbre, autre; gasc. lèbe, aute.
- g) Per lo non-desvolopament de a prostetic davant r inicial: leng. ram; gasc. arram.
- h) Per la reduccion dels grops latins kw, gw allòc de lor persisténcia en gascon: leng. quatre (catre), gardar; gasc. quate, guardar.
- i) Per la conservacion del son v fins al sègle XV, que lo gascon a tresmudat en b bilabial non explosiu despuèi sa formacion: leng. vòstre; gasc. vòste (boste).

3) Lo lengadocian se destria del **provençal**:

- a) Per la casuda de n intervocalic final del latin, contra sa conservacion en provençal amb nasalizacion parciala de la vocala: leng. (pa); prov. pan.
- b) Pel cambiament quasi general de v en b, despuèi lo sègle XV, allòc de sa persisténcia en provençal: leng. fava (fabo); prov. (favo).

c) Per la conservacion de s final dels plurals, que cai regularament en provençal: leng. pòrtas, flors; prov. pòrta(s), flor(s).

d) Per la conservacion de l latin final intervocalic dins gaireben tots los parlars e per la persisténcia generala de l final provenent de ll latin o lh occitan, mentre qu'en provençal òm a una vocalizacion generala en u: leng. nadal, bèl, miral(h); prov. nadau, bèu, mirau.

4) Lo lengadocian s'aluènha del lemosin:

a) Per la persisténcia de ca, ga latins e romans, palatalizats en cha, ja en lemosin: leng. vaca, plaga; lem. vacha, plaja.

b) Per la conservacion de s+c, p, t, allòc de son esfaçament o vocalizacion en i gaireben generals en lemosin: leng. castèl, pasta, usclar, reviscolar, fèsta, tustar, estiu, prestar, espiar, escut; lim. (chateu, pato, ùclà, revicolà, fetò, tütà, eitiu, preità, eipià, eicü).

c) Per la conservacion de s final, allòc de sa caseguda amb alongament de la vocala precedenta o de sa vocalizacion en lemosin: leng. cabra, cabras, ome, omes, borgés; lim. (chabro, chabra), (ome, omei), (burgei).

d) Per la persisténcia de ll final latin intervocalic, contra sa vocalizacion en u en lemosin: leng. castèl, vedèl; lim. (chateu), vedeu.

REMARCA. - l latin dona u e lh roman i: leng. nadal, trabalh; lim.: nadau, (trabai).

e) Pel cambiament general, levat del leng. oriental, del v en b, allòc de sa persisténcia frequenta en lemosin: leng. vedèl, vida (bedèl, bido); lim. vedeu, (vido).

5) Lo lengadocian diferís del bas auvernhat:

a) Per la conservacion dels diftongs que se reduison en bas auvernhat: leng. paire, aigas, fau, aucas, pèira; bas auv. (pere, iga, fo, ucha, piro).

b) Per la persisténcia de las consonantas davant i, e, u, allòc de lor palatalizacion en bas auvernhat: leng. libre, dire, vinha, nud, cuba; bas auv. (lyibre, dyire, vyinho, nyu, tyubo).

REMARCA.- Aquela palatalizacion dona de sons variables segon los lòcs: ty, tchy, ts; py, ps; fy, fs; sy, ch.

c) Enfin, lo bas auvernhat presenta los caractèrs lemosins ca, ga = cha, ja, esfaçament o vocalizacion de s + c, p, t, caseguda de s final.

Los caractèrs generals del dialècte lengadocian atal precisats, anam examinar las particularitats dels diferents parlars e ensajar de n'escapolar una classificacion.

1) Destriarem d'en primèr los **parlars meridionals** que son caracterizats per l'evolucion FACTUM > fait, JUNCTUM > junt. Lo digraf -is, -iss-, del latin x, sc, es prononciat sh (ch francés): caissa, cuèissa (caicho, quèicho). Las palatalas ch, tg, j equivalon, respectivament, a tch, dj o j: cachar, vilatge (catchà, bilatche), jamai, coja (djamai, cujo). Comprenon los parlars següents:

a) Lo **central**, en usatge en Carcassés, Bas Rasés e Lauragués.

b) Lo **tolosan**, parlat dins lo ròdol de Tolosa; a sofèrt de l'influéncia del gascon.

c) Lo **foissenc**, de l'ancian país de Fois. Es lo pus iberic dels parlars lengadocians amb lo donasanenc.

d) Lo **donasanenc**, dont l'airal s'espandís dins Donasan (Arièja), una part de Fenolhedés, del país de Saut (Aude) e del canton d'Ax (Arièja), s'aparenta al catalan.

e) Lo **narbonés**, en usatge dins l'arrondiment de Narbona. S'aparenta al besierenc per la prononciacion -iss-: caissa (caisso).

2) Lo grop dels **parlars septentrionals** presenta una originalitat marcada. Es caracterizat per una tendéncia generala a assordir a atòn e a tonic nasal en o: campana, nadal (compono, nodal). Diftonga ò obèrt tonic en (uo) - fr. ouo -: còp, fònt (cuop, fuon). Altera l latin intervocalic en un son vesin de w, g, v: pala (pauo, pago, pavo). Las palatalas ch, j, -iss- equivalon a tchi, dji, -iss-: pacha (patchio), passejar (possedjia), caissa (caisso). Donan l'evolucion: FACTUM > fach, JUNCTUM > jonch.

Òm pòt i destriar tres parlars:

a) Lo **roergat**, utilizat dins lo país de Roèrgue (Avairon).

b) Lo **gavaudanés**, parlat dins Gavaudan (Lausèra). Es sospartit inegalament pel limit ca, ga ~ cha, ja.

c) L'**orlhagués**, en usatge dins l'arrondiment d'Orlhac (Cantal). Es sovent confondut amb l'auvernhat pròpriament dit.

3) Los **parlars occidentals** son caracterizats per la despalatalizacion de ch, tg, j, -iss- en ts, dz, -iss-: pacha (patso), vilatge (biladdze), jorn (dzur), caissa (caisso). Càmbian FACTUM en fach e JUNCTUM en jonch.

Comprenon tres parlars:

a) L'**agenés**, parlat dins Òlt e Garona. Cal notar que lo parlar d'Agen possedís los caractèrs fonetics dels parlars meridionals jos l'influéncia del gascon.

b) Lo **carcinòl**, que s'espandís dins Òlt e Tarn e Garona.

c) L'**albigés**, en usatge dins Tarn. Presenta una esitacion entre las formas fait ~ fach.

4) Lo grop dels **parlars orientals** anòncia ja Provença per diversès caractèrs. Las palatalas ch, tg, j, -iss- equivalon respectivament a tch, -iss-: pacha (patcho), vilatge (bilatche), passejar (passetchà), caissa (caisso). Donan l'evolució FACTUM > fach, JUNCTUM > jonch.

Compren tres parlars:

a) Lo **besierenc**, parlat dins la part occidentala d'Erau (Besiers, Agde, Pesenàs, Bedarius, Sant Ponç).

b) Lo **montpelhierenc**, en usatge dins la part orientala d'Erau (Seta, Montpelhièr, Lunèl, Lodeva).

c) Lo **cevenòl**, que s'espandís suls arrondiments d'Alès e del Vigan (Gard). Es lo parlar mai parent del provençal.

Dins la part GRAFIA E FONETICA, donarem tots los caractèrs d'aquels diversès parlars.

VII. - ELEMENTS DEL VOCABULARI LENGADOCIAN

a) Elements latins

La majora part del vocabulari occitan es constituïda per de mots derivats dirèctament del latin. Aquò a pas res d'extraordinari, si l'òm sosca que las tèrras occitanas son estadas prigondament latinizadas tre una epòca anciana. Sembla que, vèrs lo sègle III après Jèsus Crist, las ancianas lengas avián desaparegut del tot. Podián pas luchar avantatajosament amb la lenga de Roma, instrument d'una civilizacion e d'un estat social immensament superiors als del nòstre país.

Los ensages de qualques amators desprovesits de tota cultura linguistica e sobretot de tot esperit critic pòdon pas endavalair los faits establits pels linguistas modèrns. Sens denegar la possibilitat e mai la probabilitat d'un apòrt prelatin, cal regetar las teorias que voldrián far derivar l'occitan del cèlta, del ligur o del grèc.

Dins la massa de paraulas vengudas del latin, cal destriar tres tipus diferents d'apòrts:

1) **Mots populars** que fasián partida del vocabulari corrent e qu'an evoluit segon las règlas de la fonetica lengadociana: CATANUM > cade, EXCORTICARE > escorjar, FABRICARE > fargar, LIBRAM > liura, MESPILAM > mèspla, PETRAM > pèira, PISTIILLUM > peile, VIGILARE > velhar.

2) **Mots semisabents** que son estats manlevats al latin escrit a una epòca anciana e qu'an pauc evoluit o mots influenciats per la lenga escrita. Apertenon a la lenga de la glèisa o del dreit. Aicí-ne qualques exemples: CALICEM > calitz o calici, COEMETERIUM > cementèri, DILUVIUM > delovi, ELIGERE > elegir, STUDIUM > estudi, EULALIA > Aulària, FABRICARE > fabregar, GLADIUM > glasi, PURGATORIUM > purgatòri, SERVICIUM > servici, SOMNIUM > somi. La forma populara de qualques unis d'aquels mots es: calze (cat.), estug, fargar, glai o glag, purgador, somnhe.

3) **Mots sabents** introduïts en occitan après la formacion de la lenga per constituir lo vocabulari literari e scientific. En general, son estats manlevats al grèc e al latin e an subit qu'una leugièra adaptacion: astrològ, fluvi, geometria, gramatica, ipotèca, matematica, multiplicar, ortografia, pacificar, parafernàl, rector, sincòpa, sintaxi, vision.

b) Elements grècs

An volgut, sobretot en Provença, donar una granda importància als elements grècs que serián estats introduïts en occitan. Cal reconèisser qu'aquels apòrts venguts dirèctament dels Grècs establits sul nòstre ribairés son gaireben inexistent.

La majoritat dels vocables grècs son passats d'en primièr pel latin a diversas epòcas. De mots coma burre, cadiera, cambra, còp, còrda, lampesa, pebre, pèira, sac, tesaur èran ja en latin tres sègles abans Jèsus

Crist, Cementèri, èrm, espasa, madaïssa, palanca, puèg, sauma, datan de l'epòca imperiala. D'autres coma borsa, brústia, cara, son encara mai tardius. Enfin lo latin popular dels darrièrs sègles èra literalament empobolat de tèrmes grècs qu'an passat dins las lengas latinas. Un apòrt pus recent es degut a las relacions comercialas amb los païses grècs a l'Edat Mejana.

Aicí una lista dels principals mots grècs del lengadocian modern: amètla, anchòia, androna, argue, bofaniá, borrica, borsa, bòsc, bota, botelha, botiga, brústia, caça, caçòla, cada, cadiera, calar, calimàs, calòta, cambra, cara, carafèl, cauma, codonh, còp, cròta, culèfa o cufèla, endèvia, èrm, espadar, espasa, far, flèuma, galafatar, galhòfa, gambe, geis, gip, glèisa, làmia, lampesa, limpa, madaïssa, maid, meca, morcha, pantaïssar, planca, postèma, raumàs, rèuma, ris, romb, sansònha, sàrcia, teca, tèma, tròç.

c) Elements germanics

Un cert nombre dels elements germanics del vocabulari occitan èran ja en latin a l'epòca imperiala, atal èran: arenc, borg, ganta, sopa. Mas la granda majoritat foguèron introduïts, cap al sègle V, al moment de las grandas invasions germanicas. Es malaisit de destriar l'origina exacta d'aquels elements a causa de la semblança dels diversès dialèctes. Ça que la, òm pòt atribuir als Burgonds: caupir, espeut; als Visigòts: gasalha, randa. Quant als Francs, an donat un contingent de mots mai important a la lenga d'Oïl qu'a la lenga d'òc. Aquestis son remarcables non solament per lor nombre, mas encara per lor qualitat. Tenon una plaça de primier reng dins lo lengatge corrent.

Aicí la tièra dels pus usitats en lengadocian: agaça, agrepir, alesna o alzena, amarvir, ampon, anap, anca, apcha, ardit, arrapar, aspa, atapir, atarir, aubèrga, aunir, bacon, bala, balcon, banc, banda, bandir, baron, bastir, baud, bedèl, benda, bercar, besal, bigard, bisa, blanc, blau, blond, blos, boc, bòrd, bòrda, borg, bornhon, botar, brac, bramar, brandar, brasa, bregar o bargar, bres, brossa, brosta, brot, brotar, brusc, caupir, causir, clafir, clapar, còca, conresar, còta, creisselons, cròc, cròça, cropa, cruga, cruissir, crusca, dard, èlm, embalausir, eraud, esbleugir, escaça, escafir, escal, escarnir, esclafar, esclatar, esclèt, escòt, escrasar, escrimir, escuma, esmaut, esparnhar, esparra, esparron, esparvièr, espelir, esperon, espisar, esquivar, escumar, estalar, estampar, estona, estriu, faidir, falet, falquet, fanga, fauna, feutre, flascon, flauson, forbir, fornir, forselon, fresc, fròc, fronzir, gaire, gaitar, galaupar, gamar, gandir, gant, ganta, garait, garar, garba, garça, gardar, garir, garentir, garlanda, garnir, gasalha, gasanhar o ganhar, gatge, gaud, gauda, gaunha, giga, gisclet, gorma o vorma, grafinhar o graufinhar, grapar, grapinhar o graupinhar, gratar, gres, grifar, gris, griular, guèrch o guèch o guèrlhe, guèrp, guèrra, guidar, guinhar, guinsal, guisa, lag o laid, landrar, lasc, lausenja, lepar, lifar, lifrar, lis, lisca, lista, lòtja, maçon, marc, marcar, marrir, martre, mast, mauca, mèlsa, mercat, mesenga, morfidar, morir, murtrir, nafra, pargue o pàrrec, pata, pauta, pegar, pichièra, rampa, ran, ranc, randa, rapar, raspar, rauba, raubar, rausa, rausèl, reng, riban, ribaud, ric, rupa o rufa, sàrria, sasis, sopa, suènh, taca, taïna, tampar, tap, tasca, toalha, temple, topin, trepar, trigar, trincar, trompa, tròp, tropa, tropèl, trotar, tufa.

Cal ajustar que los noms germanics an daïssat de nombroses representants dins los patronims e los toponims lengadocians.

Demest los noms de familha e los prenoms, citarem: Aïbran, Aimeric, Alaman, Alboïn, Alibèrt, Alièr, Amalric, Andraud o Andral, Ansèlm, Aribaud, Armand, Armengaud, Arnaud o Arnal, Asalbèrt, Asemar, Asibèrt, Asobèrt, Audebaud o Audebal, Audibèrt, Audifred, Audigièr, Audoard, Barrau o Barral, Baud, Baudoin, Baudrigues, Begon, Beraud o Beral, Berard, Berenguièr, Bergoïn, Bergonhon, Bermond, Bernat, Bertier, Bertrand, Brun, Cadoal, Carles, Chabaud, Chabèrt, Chifre, Colrat, Ebral, Ebrard, Enric, Ermengaud, Escafre, Escòfre, Estorge, Faral o Feral, Folques, Folquièr, Frotard o Flotard, Guiraud o Guiral, Galabèrt o Jalabèrt, Galibèrt, Galtier, Garnaud o Garnal, Gastaud o Gastal, Gaubèrt, Gaucerand, Gaucelin, Gauderic, Gaudebèrt, Gibèrt, Girbaud o Girbal, Giscard, Godòfre, Gontard, Gòt, Grimaud o Grimal, Grimbèrt, Gui o Guigue, Guilabèrt, Guilhèm, Guitard, Isabèrt, Isarn o Isard, Isnard o Einard, Jambèrt, Jòfre, Lambèrt, Leotard o Lautard o Lieutard, Lombard, Mabèrt, Mafre, Manaud o Manal, Mir, Miraud o Miral, Rainaud o Rainal, Rainoard, Rambaud o Rambal, Ramon, Rasimbaud, Rasols, Ricard, Rigaud o Rigal, Robèrt, Rogièr, Rosaud, Rotland, Savaric, Seguin, Senescal, Sicard, Sifre, Sigier.

Demest los toponims, senhalarem lo sufix -ens per -encs qu'a donat de nombroses noms de lòcs en Lengadòc. Deu èsser atribuit als Visigòts: Amarens, Berens, Esculhens, Girossens, Mossolens, Ratairens, Tonens, etc.

Los noms en vila- o vilar- formats amb d'elements germanics son nombroses: Vilafrancon, Vilagodor o Godorvila, Vilalièr, Vilarambèrt, Vilarasens, Vilaudran, Vilaudric, Vilaudibèrt, Vilar-Savaric, etc. m pòt citar encara: Casalrenós (RANULFI), Montbajon, Montbonós (BONULFI), Montricós (RICULFI), Puèg-Alibèrt, Castèlreng (Rasenc), etc.

d) Elements prelatins

Los elements prelatins del vocabulari occitan son dificils a descobrir demest los mots que lo latin e lo germanic pòdon pas explicar, en rason de nòstra ignorància gaireben totala de las lengas parladas abans la conquista romana.

Los noms de rius, coma Arièja, Arisa, Arn, Dura, Erau, Garona, Onhon pareisson preceltics. De mots coma cuc, cuca, alterat en tuc, truc, suc jos d'influéncias germanicas, quèr, alp, semblan apertenir a la meteissa capa.

Om pòt acordar al ligur: calm, pena, e los toponims en -asc, -osc, -usc: Avenàs(c), Brasc, Salasc, Branós(c). Los noms de ciutats: Narbona, Tolosa.

A l'iberò-basc, revenon los noms comuns: artiga, barca, biscre, coscolha, esquèr, estalviar, garbassa, garrabièr, garric, gaure, gòrra, jasena, toja e los noms de vilas Besièrs, Fois.

Lo gallés a daissat un contingent mai important de formas dins lo vocabulari usual e dins la toponimia. Aicí los principals elements de la lenga correnta: abelanca, agranhon, alausa, alauseta, aliga, andèr, arpent, aubuga, bacin, balma, bana, bauca, bèc, bèç, bèrla, bescle, betonica, bilha, blat, bledda, bodosca, bolzas, bonda, bosiga, bragas, braire, braulhar, bren, bresca, bresegon, bric, brin, brisar, briu, bròc, bròca, bruèlh, bruga, cade, calhau, camba, cambiar, camin, camisa, carpentièr, carri, carruga, casse, cavanèl, cèrc, chai, cleda, cloquièr, crauc, crauma, cugul, cutar, darbon, darna, doga, drap, encombrar, endèrtre, esclapa, estarencla, flisca, gadal, galhard, garra, gavèla, glena, gonèla, grava, landa, laucec, lausa, lèga, lèri, lia, mant, marla, matràs, mena, mèrgue, moton, naduèlh, pairòl, palafré, palaiga, pèça, petit, rega, ròc, rusca, sabon, saia, saile, salmon, sesca, soc, soca, sogà, suja, taraire, tenca, tralha, trauc, turra, vailet, vanèl, vassal, vesog.

Cal notar qu'un cèrt nombre d'aquels mots coma: BRACA, CABALLUS, CARPENTUM, CUCULLUS, SAGUM, èran ja estats introduïts dins lo latin del sègle IV abans Jèsus Crist: d'autres coma: ALAUDA, BECCUS, BETTONICA, CERVISIA, LEUCA, SAPO datan de la conquista de Gàllia.

La toponimia actuala lengadociana clau de nombrosas formas celticas. Los noms de rius son lèmens preceltics, om pòt citar, ça que la, los noms formats amb lo radical DUBRON (aiga) que caracterizan la region lengadociana: Argentdouble, Argentoire (ARGENTODUBRUM) dins Aude; Verdoble, Vernasobre, Vernobre (VERNODUBRUM) dins Erau. Ne cal acercar los noms de lòcs de Roèrgue: Ladesobre e Valesobre, atal designats a causa de qualque font. Las formacions amb ALISO son nombrosas: Alson, Alsoc, Son, dins Aude; Alzon, dins Avairon, Erau, Òlt. Alzon, Auson, Alzona, de meteissa origina, designan de localitats de Gard e d'Aude.

Los noms de montanhas son representats per: Cantal e Cevenas.

Los noms de lòcs abitats son plan mai abundoses. Aicí los principals radicals qu'intervenon dins las formacions toponimicas:

DUNOS: Dun, Balaruc, Besun, Gavaudun, Laudun, Montlausun, Mausun, Verdun.

MAGOS: Bram.

BRIGA: Lanobre, Vesenobre.

NANTOS: Nant.

NEMETIS: Arlende, Arne.

SOLIS: Artòsols, Conòsols, Limòsol, Vinòsols (Aude), Bosols (Avairon) (1).

(1) L'etimologia gallesa dels noms de lòc Artòsols, Conòsols, etc., es una ipotèsi personala segon lo toponim VERNOSOLIS - La Vernosa (Auta Garona): son formats amb lo radical celtic SOLI-, SULI-, coma segond element, e ARTO-, CONNO-, LIMO-, VINO-, dont la presència dins los noms de Gàllia es abundantament atestada (Dottin, La langue gauloise).

OIALOS a donat de nombrosas formas en -uèjol, -uòjol (-uèjul, -ièjul, -èjul, -iòjul, -uèju), dins lo Massis septentrional, lo país cevenòl e qualques autres punts: Cornuèjols, Granuèjols, Perruèjols, Tremuèjols, Vernuèjols, etc., etc. Aquels toponims datan sovent de l'epòca gallò-romana. N'es atal meteís pel sufix -ACOS que caracteriza d'innombrables noms de domenis gallò romans: Albiac, Calvinhac, Casilhac, Donasac, Florac, Montanhac, Orlhac, Paulhac, Rofiac, Savinhac, Severac, Sonac, Tersac, Tolonhac, Treviac, Unhac, Ventenac, Vitrac, etc., etc. Demest las formas isoladas, òm pòt citar: Agen, Albi, Caors, Javols, Ledenon, Lodeva, Magalona, Mende, Nemze (Nimes), Rodés.

Los noms de païses, per l'intermediari del latin, nos an daïssat: Albigés, Carcin, Gavaudan, Rasés, Roèrgue.

En conclusion, cal remarcar que los toponims d'origina celtica son mens nombroses en Lengadòc que dins las regions de França. D'autre biais, la majoritat (noms en -OIALOS del Lengadòc oriental e septentrional e en -ACOS) datan de l'epòca gallò-romana. Aquò es un clar indici de la febla densitat del pòblament gallés dins nòstras regions.

e) Elements arabs e orientals

Los primièrs elements arabs an penetrat en occitan per l'intermediari del comèrci mediterranenc. Lo contingent mai important proven de las Crosadas que metèron en contacte los pòbles crestians amb los musulmans. Enfin un cèrt nombre son passats en Occitània a través los Pirenèus e segurament pel mejan del catalan. Òm pòt citar: aiganafa, alambic, albricòt, alcassin, alcavòt, alcòl, alcòva, alfa, alfàbia, alfasega, almanac, alquimia, alquitran, aluda, ambre, argelat, assassin, aubergina, aubèrja, aubièca, augebit, avivas, azard, azeròla, azur, barbacana, barracan, basana, borraja, burnós, camfre, carmin, carròbia, charrabià, chifra, coton, cramesit, doana, eissauga o savega, escac, escarabida, escarchòfa, estragon, faca, farda, festuc, garbin, garrofa, gipon, jansemin, jària, julèp, laut, limona, madraga, magazin, malhuc, marfega, marrega, matalàs, mesquin, mortaisa, papagai, quermès, quintal, realgar, sabaton, sacre, safran, sagaia, sarron, senha, siròp, sucre, taça, tafatàs, tafurèl, tambor, tara, tarifa, tartana, taüc.

f) Apòrts modèrns

Lo mai consequent d'aquels apòrts es lo del francés. Dèls las originas, dins la lenga dels trobadors, òm pòt notar: aiga (francò-provençal), chin o chen, jaune, jardin, joia, país, palais, poissant, vergièr. Après l'installacion dels Franceses en Lengadòc al sègle XIII, lo nombre dels gallicismes creís rapidament. Al sègle XIV, òm pòt relevar: dangièr, marchand, profiter, sage. Al sègle seguent, es una vertadièra invasion: assès, atge, autant, boitós, chaut, chival, congiet, desjà, despitar, frapar, gormandèjar, joir, juscas, marchandisa, medicin, messenhors, meissant, moyan, palhardisa, rejoir, rejoissança, riche, richessa, tombar, tuar, velhessa, etc., etc.

Despuèi la segonda mitat del sègle XVI, la lenga d'Òc cessa d'èsser escrita dins los actes oficials e per consequent pèrd la màger part del sieu vocabulari sabent. Desenant, los escrivans ocasionals posan dins lo francés sens la mendre discrecion. La lenga parlada jos l'influéncia del snobisme s'altera encara mai per imitar l'aristocracia e la borgesiá. Es lo temps ont òm vei aparéisser: (mèro, pèro, frèro, sur, cur, oui, nani, moussú, madamo), per citar que las formas mai correntas.

Òm pòt senhalar encara la penetracion en Lengadòc d'una cèrta quantitat de mots espanhòls o aragoneses a través lo catalan e lo gascon. En general sèrvan o atòn final jos la forma de (u) atòn. Aici-ne qualques exemples: burro, caraco, carro, casco, cigarro, cocarro, farfant, fideus, galho, gitano, macho, mochacho, modorro, morisco, morlaco, moro, perro, tacho.

VIII. - EVOLUCION ISTORICA DEL LENGADOCIAN

Òm pòt destriar tres periòdes dins la vida del dialècte lengadocian.

Del sègle IX al sègle XIII, lo lengadocian possedis una declinason amb dos cases identica a aquela de l'ancian francés. Fins al mitan del sègle XII, sembla i aver agut coïncidéncia entre l'usatge escrit e la lenga parlada. A partir d'aquela epòca, la declinason dispareís de l'usatge vulgar, mas persistís dins los tèxtes escrits. Aquel primièr periòde, illustrat per la literatura cortesa, merita d'èsser apelat **classic** o **dels trobadors**.

Lo segond periòde, que va del començament del sègle XIV fins a la mitat del sègle XVI, es marcat per l'abandon total de las règlas de la declinason dins los tèxtes escrits. La lenga se localiza de mai en mai e pren lo caractèr dialectal. Una part del vocabulari ancian e principalament los tèrmes de la lenga cortesa desapareisson. Aquela pèrda es compensada per la multiplicacion dels mots sabents manlevats al grèc o al latin e destinats a exprimir las causas del dreit, de la medicina, de la filosofia e de la teologia. La lenga a una vida literària insignificant; per contra servís a redigir los actes, las deliberacions, los comptes, la correspondéncia e las cronicas de nòstras comunas lengadocianas. Aquels documents constituïsson una massa enòrma d'un grand interès linguistic e istoric. Podèm qualificar aquel periòde de **vulgar**.

De la segonda mitat del sègle XVI als nòstres jorns, la lenga d'Òc es descaçada de l'usatge escrit e se tresmuda aviat en patés . Pèrd tot lo vocabulari escrit per se reduire exclusivament als tèrmes de la conversacion correnta dels pageses e dels menestrals. Quand, per excepcion, los escrivans vòlon exprimir d'idèas pus elevadas, son obligats de manlevar los mots que lor fan sofràita al francés. De mai, jos l'influéncia de l'idèa que lo francés es un idiòma superior del fait que s'introduz dins l'usatge jornalier de las classas borgesas e aristocraticas, los ccitans tendon de mai en mai a emplegar de formas francesas. Aquel periòde s'amerita lo nom de **decadéncia**.

IX. -LA RENAISSENÇA

La renaissença modèrna de la lenga d'Òc s'es produïta jos l'influéncia de l'escòla istorica de la fin del sègle XVIII amb de libres coma L'Histoire de Languedoc dels Benedictins o L'Histoire littéraire des troubadours de l'abat Millot, escrita amb los materials acampats per Lacurne de Sainte-Palaye. Cal pas tanpaucaïssar passar per malha lo ròtle jogat pel Romantisme dins lo despèrtament esperital dels pòbles aneuelits per l'imperialisme dels sègles precedents.

Lo primièr escrivan de valor qu'aja soscat a restaurar la lenga e la literatura lengadocianas es sens cap de dopte Fabre d'Olivet (1767-1825) de Ganges, que publiquet al començament del sègle XIX: Le troubadour, poésies occitaniques du XIe siècle (1803). Sos successors immediats, dels quals Jansemin d'Agen es lo capmèstre, demòran estrangiers a tota preocupacion de restauracion linguistica: a aquel punt de vista, contunhan los escrivans patesejaires dels dos darrièrs sègles. Cal l'exemple de Mistral e de sos amics per despertar en Lengadòc un vertadièr movement dins aquel sens. Es a l'entorn de la Societat Arqueologica de Besièrs e de la Societat de las Lengas Romanas de Montpelhièr que se concretiza. Ça que la, la reforma linguistica mistralenca trobèt son melhor obrièr dins August Forés de Castèlnòudari (1848-1891) que, dins sos diversès recuèlhs poètics, l'aclimatèt definitivament en Lengadòc.

Un pauc pus tard lo Carcinòl Antonin Perbòsc (1861) e lo Lauragués Prospèr Estiu (1860), seguissent l'exemple del canonge lemosin Ros (1834-1905), temptan d'unificar la lenga en restaurant la grafia classica e de la purgar mai estreïtament dels gallicismes. Malgrat la resisténcia dels felibres tradicionalistas de Lengadòc e de Provença, lors òbras de valor indiscutibla an fait grellhar un fum d'imitadors. Uèi, l'evolucion del Felibritge vèrs un occitanisme mai eficient met en evidéncia la necessitat d'unificar los dialèctes per rendre possibles l'ensenhament dins las escòlas e la vida d'una literatura nacionala occitana.

Dins aquesta GRAMATICA, nos prepausam de desvolopar l'òbra entamenada pels nòstres predecessors. Per subrepés, avèm lo desir de la far profechar dels trabalhs dels linguistas modèrns e de l'exemple de la restauracion del catalan literari per l'illustre Pompeu Fabra.

Estimam qu'al punt de vista de la grafia, cal conciliar nòstras tradicions classicas, los resultats de l'estudi scientific de la lenga, la grafia mistralenca e la grafia catalana, sens tròp nos alunhar de las costumats a las qualas èm avesats despuèi l'escòla. Cresèm que la melhora basa es de prendre per nòrma lo Diccionari Ortografic de Pompeu Fabra en regetant las notacions que son especificament catalanas. Aquel procediment nos dona un sistèma ortografic ja estudiat d'una de las grandas brancas de la nòstra lenga, nos alunha pauc del sistèma mistralenc e del sistèma Perbòsc-Estiu, tot en permetent una intercomprension mai aisida entre los ccitans dels dos penjals dels Pirenèus.

Per çò que tòca la lenga dins sos elements sencers, cal tractar d'arreu de la fonetica, del vocabulari, de la morfologia e de la sintaxi. En fàcia de las divergéncias foneticas dels diversès parlars lengadocians, cresèm pas possible d'aténher una unificacion completa. Admetèm las varietats foneticas ja conegudas per l'anciana lenga e regetam rigorosament las que se son manifestadas despuèi l'epòca de decadéncia. Es atal qu'adoptarem: nuèch, nuòch o nuèit, e que regetarem (nièch, nèch, nioch, nèit); fach o fait, e non

(fat, fèit, fèi); nadal, nadau, e non (nadar, nadà); ròc, ròcs allòc de (ro, rot, ros, rots, rotch); flagèl a la plaça de (flagièl, fladgèl, fatchèl, fladzèl); caissa e non (caicho, cacho); pala allòc de (pawo, pavo, pago, paro), etc.

Escriurem los mots jos lor forma etimologica completa. Es atal qu'aurem: rauc, abaus, donar, véser, colar, singlar, malor, fuèlh, rastolh, castanh, cunh e non (rau, abau, dunà, bese, culà, singlà, malú, fèl, ras tul, castan, cün).

Aquelas règlas nos amenaràn a una unificacion considerable de la lenga, mas al nòstre vejaire plan insufisenta. Conven de persiègre aquel trabalh d'unificacion dins lo vocabulari e mai que mai dins la morfologia. En fora de las variacions degudas a las leis foneticas regularas, i a encara un grand nombre de variacions degudas a d'accidents diversés de caractèr excepcional: lo meteis tèrme pòt se presentar jos tota una tièra de formas. Al nòstre vejaire, la lenga literària deu se limitar a una o doas d'aquelas formas, las mai regularas e las mai usitadas. Lo mot ANATOLIUM a donat (anadiüèl, nadiüèl, nadiüèl, nadèl, nadièl, nadiol, nandüèl, adüèl, asiüèl). Demest aquelas formas causirem naduèlh, la mai usitada e que pòt servir de supòrt a totas las autras. De meteissa manièra, lo latin MESPILA a per equivalents (mèsplo, mespula, mispula, nespula, nispula, nèsplo, nèspro, bempulo, empulo, espulo, espurro). La lenga literària poirà adoptar: mèsplo, mespola.

En morfologia, la preposicion latina APUD es representada per las formas popularas: (ab, amb, an, am, ambé, dan, dam, dambé, amé, omb, on, om, ombé, ommé, emb, en, em, embé, emé). Nos sembla rasonable de servir amb per la lenga escrita. De pariva faïçon l'advèrbi latin UNDE a donat una tièra de variantas per redoblament o combinason amb a, de, la: (unte, undum, aunt, ant, endunt, ulant, urant, dulant, delant, anunt, alunt, dacunt, dicunt, lant). La lenga literària a tot interès a se reduire a l'unic ont. Lo subjonctiu present del vèrb èsser presenta de nombrosas formas: (siò, siosco, siogue, sigue, siège, sagie, sialhe, fogo, fosco, essie). Nos pareis preferible d'admetre solament la classica siá dins la lenga escrita.

Aquelas nòrmas nos permetràn d'aténher una uniformizacion relativa, mas pr'aquò sufisenta per ensenhar la lenga als escolans e formar un eleit cultivat susceptible de legir las òbras literàrias occitanas. Las divergèncias foneticas, morfologicas e lexicologicas que subsistiràn, reduïtas al minimum, empacharàn pas l'intercomprension e constituiràn pas una tròp granda dificultat per l'ensenhament. Una unificacion pus completa, si deu se produire, serà l'òbra del temps e dels escrivans. Pel moment, cadun deu prendre per basa de sa lenga lo sieu parlar nadiu e n'utilizar totas las riquesas.

L'òbra de renaissença pòt pas, ça que la, se limitar aquí. Demòra a netejar nòstra lenga dels gallicismes que se son substituïts als mots indigènas. Lor remplaçament deu se far per manlèu d'en primèr als autres parlars lengadocians, en segond lòc als autres dialèctes occitans, catalan comprés, e d'en darrièr a la lenga anciana. Es extrèmament rar que la lenga d'Òc modèrna permeta pas totas las correccions e que calga aver recors a un arcaïsme.

Pels mots que designan de causas novèlas, çò pus simple es d'utilizar los mots franceses ja naturalizats en occitan, coma: automobila, carbata, gasa, obusièr, omnibus, tanc, torpilha, usina, etc.

Quant al vocabulari sabent pròpriament dit, serà manlevat al grèc e al latin segon las règlas expausadas dins l'apèndix d'aquesta GRAMATICA.

Despuèi que la lenga d'Òc a cessat d'èsser escrita oficialament, sa sintaxi a prigondament sofèrt. Nòstres escrivans, avesats al francés, transpausan los torns d'aquela lenga dins la nòstra. Per restablir la puresa primitiva, cal d'en primèr estudiar la lenga dels pageses, legir los bons escrivans e encara melhor practicar nòstres tèxtes ancians. Cal notar, a aquel punt de vista, que Carcin, Roèrgue, Gavaudan e lo país de Fois an servat melhor que las autras regions las ancianas règlas sintaxicas.

Los metòdes que venèm de desvolopar brèvament nos donaràn una lenga literària vertadièra, modèrna, pro unificada, sens pr'aquò ofegar del tot las particularitats localas. Conciliarà las necessitats inerentas a la vida d'una lenga literària amb los embelinaments subtils que naisson de la sabor terrairena.

Sabèm que nòstres adversaris objectaràn qu'aquela lenga restaurada serà artificiala, incomprendibla e estrangiera dins tots los païses lengadocians.

Oblidaràn qu'una lenga literària compòrta necessàriament una part d'artifici e d'arcaïsme. Si volèm una lenga coma lo francés, l'italian o l'espanhòl devèm pas rebufar las condicions d'existéncia de tot idiòma literari.

Quant a l'argument trait de l'incomprension, lor farem remarcar qu'exagèran notablament e que, d'autre biais, tota lenga necessita un ensenhament. Degun pòt pas se flatar de la conèisser solament en la parlant; cal i apondre l'estudi.

Per fin, ajustarem qu'una lenga pòt pas se limitar a un terrador e un sol temps. Deu èsser la sintèsi dels parlars naturals de tota la nacion e la sintèsi de la lenga dels escrivans ancians e moderns. La localizacion excessiva pòt ben facilitar la comprension als compatriòtas immediats de l'autor, mas la rend mai dificultosa als legeires de las autras regions.

Em plan persuadits que tots aquels empaches, que los Catalans son en passa de vencir, representan un esfòrç plan mendre que çò qu'imaginan nòstres adversaris. L'òbra realizada pels nòstres fraires de delà los Pirenèus nos assegura del succès.